

GOSPODARKA NARODOWA

2
(270)
Rok LXXXIV/XXV
marzec–kwiecień
2014
s. 103–123

Dorota KOBUS-OSTROWSKA*

Struktura bezrobocia osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim

Streszczenie: Celem artykułu jest wskazanie czynników determinujących bezrobocie wśród osób niepełnosprawnych w Polsce oraz identyfikacja struktury bezrobocia w tej grupie. Realizacja celu stała się możliwa dzięki porównaniu zbiorowości osób niepełnosprawnych w Polsce i mieszkańców województwa łódzkiego, przy uwzględnieniu wybranych kryteriów. Analizę przeprowadzono w oparciu o sprawozdania MPiPS-01 oraz MPiPS-07. Wybór miejsca analizy nie jest przypadkowy, bowiem przez ostatnie trzy lata województwo łódzkie dominowało pod względem liczby osób niepełnosprawnych w Polsce. To również miejsce o wysokiej stopie bezrobocia dotyczącego osób długotrwale pozostających bez pracy. Z przeprowadzonych badań wynika, że systematycznie wzrasta liczba bezrobotnych niepełnosprawnych powyżej 55 lat, a ponad połowa osób niepełnosprawnych jest w wieku 49–59 lat. Bezrobotni niepełnosprawni to częściej mężczyźni niż kobiety. Co więcej, co trzecia osoba niepełnosprawna w województwie łódzkim i co piąta w Polsce nabyła niepełnosprawność pracując w warunkach szkodliwych. Bezrobotni niepełnosprawni są gorzej wykształceni niż bezrobotni ogółem, aż 70% osób deklaruje wykształcenie zasadnicze zawodowe i poniżej. Niestety, pracy poszukują również osoby niepełnosprawne z wykształceniem policealnym i wyższym. Analizowana grupa bardziej niż bezrobotni ogółem narażona jest na długotrwały stan pozostawania bez pracy. Przedłużanie czasu poszukiwania pracy bądź wielokrotnie podejmowane nieudane próby jej znalezienia wywołują poczucie odrzucenia, a następnie izolację w społeczeństwie i niechęć do podjęcia pracy w ogóle. Ostatecznie coraz częściej osoby niepełnosprawne rezygnują z poszukiwania pracy lub nie potwierdzają gotowości jej podjęcia, tracąc status osoby bezrobotnej.

Słowa kluczowe: niepełnosprawny, aktywizacja zawodowa, bezrobotni, bierni zawodowo

Kody JEL: J14, J64, J71

Artykuł nadesłany 23 września 2013 r., zaakceptowany 12 lutego 2014 r.

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny; e-mail: ostrowskad@uni.lodz.pl

Wprowadzenie

Bezrobocie dotyka wszystkich, bez względu na to, czy są sprawni czy też nie. Z teoretycznego punktu widzenia bezrobocie jest sytuacją, w której osoba usilnie poszukuje pracy, jednak w danych warunkach nie może jej znaleźć. Z danych udostępnionych przez Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi wynika, że w roku 2012 było w województwie łódzkim prawie 11 tys. (dokładnie 10 782) bezrobotnych niepełnosprawnych¹. W całym kraju grupę tę szacuje się na 91 tys. osób, co oznacza, że co ósma bezrobotna osoba niepełnosprawna w Polsce mieszka w województwie łódzkim². W latach 2010–2011 województwo łódzkie było na pierwszym miejscu w zakresie bezwzględnej liczby osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako bezrobotne (8,6%). To również miejsce o wysokiej stopie bezrobocia, szczególnie pod względem osób długotrwale pozostających bez pracy.

Celem artykułu jest identyfikacja czynników determinujących bezrobocie wśród osób niepełnosprawnych w Polsce oraz określenie struktury tego zjawiska w latach 2010–2012. W opracowaniu, na podstawie sprawozdań MPiPS-01 oraz MPiPS-07, porównano zbiorowość osób niepełnosprawnych w Polsce i w województwie łódzkim, przy uwzględnieniu wybranych kryteriów. Wybór do analizy województwa łódzkiego wynikał z faktu, że przez ostatnie trzy lata województwo to dominowało pod względem liczby osób niepełnosprawnych w Polsce. Struktura opracowania jest następująca. Aby kompleksowo przeanalizować problem, w pierwszej części uwzględniono dane dotyczące osób pozostających bez pracy w Polsce w latach 2007–2012, z podziałem na osoby sprawne i niepełnosprawne. Następnie w zakresie osób niepełnosprawnych dane poszerzono o liczbę osób poszukujących pracy, a więc tych (jak określono w pierwszej części artykułu), które z uwagi na prawa do świadczeń społecznych nie mogą być wykazane w rejestrach powiatowych urzędów pracy jako bezrobotne, a jedynie jako poszukujące pracy³. A zatem należy domniemywać, że chcą podjąć pracę. Ostatecznie scharakteryzowano populację osób bezrobotnych i poszukujących pracy, w tym również osób niepełnosprawnych, pod względem płci, uwzględniając dane z lat 2010–2012.

W części drugiej zdefiniowano istotę niepełnosprawności, podkreślając szczególne cechy tej grupy osób. W części trzeciej określono status niepełnosprawnej osoby bezrobotnej oraz poszukującej pracy, wskazując na istotne różnice z punktu widzenia obowiązującego prawa. Część czwarta to charakterystyka

¹ W rejestrach WUP w Łodzi w latach 2009–2011 liczba osób niepełnosprawnych wynosiła odpowiednio: w 2009 r. – 9296, w 2010 r. – 9978, w 2011 r. – 10 269 osób. W całym analizowanym okresie liczba ta wzrosła: w 2012 r. była o prawie 16% wyższa niż w roku 2009, w wartościach bezwzględnych to wzrost aż o 1486 osób.

² Biorąc pod uwagę wartość powyższego wskaźnika (udział niepełnosprawnych w liczbie bezrobotnych ogółem w odniesieniu do poszczególnych województw), zauważymy, iż najwyższą wartość uzyskano w województwie lubuskim – 8,3%.

³ W dalszej części analizy autorka powołuje się jedynie na dane dotyczące osób bezrobotnych, zarówno ogółem, jak i niepełnosprawnych.

aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w Polsce. W części piątej porównano, przy uwzględnieniu wybranych kryteriów społeczno-demograficznych, populację osób niepełnosprawnych w Polsce i w województwie łódzkim, podkreślając cechy wspólne i różnice. Ostatnia część zawiera podsumowanie i najważniejsze wnioski.

Istota niepełnosprawności

W literaturze można spotkać wieloaspektowe definicje osoby niepełnosprawnej. To z pewnością efekt złożoności podejmowanej problematyki, dotyczy bowiem różnych sfer życia człowieka. Jednostka natrafia w swym działaniu wielorakie przeszkody, m.in. niekorzystny stan zdrowia czy niewłaściwy rodzaj wykonywanej pracy [Byra i Parchomiuk 2011, s. 21]. Dodatkowo sprawę utrudnia fakt, że mimo wielu cech wspólnych niepełnosprawni nie są grupą jednorodną [Post 2003]. Zróżnicowanie wynika chociażby z rodzaju schorzeń, stopnia doświadczanej trudności, stanu emocjonalnego, a także stosunku najbliższego otoczenia do osoby niepełnosprawnej. Jedną z pierwszych jest definicja opracowana przez Międzynarodową Organizację Pracy (MOP) dla celów rehabilitacji zawodowej i zatrudniania osób niepełnosprawnych. Według niej: „niepełnosprawność to utrudnienie, ograniczenie lub uniemożliwienie aktywności człowieka i jego uczestnictwa w życiu społecznym” [Kołaczek 2010, s. 43]. Z kolei Ekspertki Banku Światowego podkreślają w definicji, że „[...] niepełnosprawność umożliwia ustalenie stopnia występujących uszkodzeń. To zaś pozwala określić, jak przyspieszyć rehabilitację osób niepełnosprawnych i jak pomóc osobom niepełnosprawnym wykorzystać w pełni możliwości, jakie posiadają” [Brodwin i Orange 2008, s. 180–183].

Dla potrzeb niniejszego opracowania niezbędne jest również uwzględnienie definicji zawartej w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Podkreśla się w niej, że „niepełnosprawną jest osoba, której stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności wykonywanie pracy zawodowej” [Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997...].

Na osobę niepełnosprawną nie należy patrzeć tylko przez pryzmat obowiązujących przepisów prawa, bowiem interpretacja ta jest z pewnością bardzo ograniczona, a w wielu przypadkach nawet krzywdząca [Gorajewska 2009]. Dla osób niepełnosprawnych, a szczególnie niepełnosprawnych bezrobotnych bądź poszukujących pracy kwestią istotniejszą niż zapisy prawa jest akceptacja w środowisku, w którym żyją i szukają pracy [Kirenko i Sarzyńska 2010, s. 8–9]. Wreszcie ważne jest także wsparcie w działaniach podejmowanych przez te osoby, udzielane przez instytucje powołane w tym celu, znajomych oraz bliskich. Postępująca globalizacja oraz wysoka dynamika zmian powodują, iż osoby z pewnymi dysfunkcjami zdrowotnymi odczuwają trudności w dostosowaniu się do ciągle zmieniającej się rzeczywistości. I choć wszyscy, jako członkowie społeczności, doświadczamy tych zmian, to osoby niepełnosprawne, ze względu

na swe ograniczenia w funkcjonowaniu (ruchowym czy umysłowym), mają realne problemy w przystosowaniu się do nich bez odpowiedniej pomocy ze strony innych [Resnick, Neale i Rosenheck 2003]. Niestety w wielu przypadkach pomoc albo ma charakter doraźny, albo jej nie ma, a sami zainteresowani nadal są postrzegani jako jednostki o ograniczonej zdolności do kierowania sobą i samorealizacji, a zatem wymagające głównie pomocy i opieki.

Status niepełnosprawnej osoby bezrobotnej oraz poszukującej pracy w Polsce

W Polsce osoba niepełnosprawna może nabyć status osoby bezrobotnej lub poszukującej pracy. Aby określić status niepełnosprawnej osoby bezrobotnej, należy uwzględnić następujące dokumenty: ustawę o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych [Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997...] oraz ustawę o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy [Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004...]. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa osoba niepełnosprawna nabywa status osoby bezrobotnej, jeśli spełnia m.in. poniższe warunki [Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004... art. 33 ust. 5]:

- nie jest zatrudniona, tzn. nie wykonuje pracy w ramach stosunku pracy;
- nie świadczy usług na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia, umowy o dzieło;
- jest zdolna i gotowa do podjęcia zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w co najmniej częściowym wymiarze czasu pracy, jeśli stan zdrowia pozwala na podjęcie zatrudnienia;
- ukończyła 18 lat oraz nie osiągnęła wieku emerytalnego; nie uczy się w szkole w systemie dziennym;
- nie nabyła prawa do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy, renty socjalnej lub świadczenia rehabilitacyjnego;
- nie jest właścicielem lub posiadaczem samoistnym lub zależnym nieruchomości rolnej o powierzchni użytków rolnych przekraczającej 2 ha przeliczeniowe⁴;
- nie uzyskuje przychodów podlegających opodatkowaniu podatkiem dochodowym ani nie jest wpisana do ewidencji działalności gospodarczej⁵;
- nie złożyła wniosku o wpis do ewidencji działalności gospodarczej⁶;

⁴ Dodatkowo nie podlega ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z tytułu stałej pracy jako współmałżonek lub domownik w gospodarstwie rolnym o powierzchni użytków rolnych przekraczającej 2 ha przeliczeniowe – podstawa prawna [Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964].

⁵ A także nie podlega, na podstawie odrębnych przepisów, obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, z wyjątkiem ubezpieczenia społecznego rolników.

⁶ Lub po złożeniu wniosku o wpis zgłosiła do ewidencji działalności gospodarczej wniosek o zawieszenie wykonywania działalności gospodarczej i okres zawieszenia jeszcze nie upłynął.

- nie jest osobą tymczasowo aresztowaną lub nie odbywa kary pozbawienia wolności⁷.

Osoba niepełnosprawna może również zostać zarejestrowana jako poszukująca pracy a nie jako bezrobotna, jeśli nabyła prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, renty socjalnej lub świadczenia rehabilitacyjnego (w kwocie większej niż 50% minimalnego wynagrodzenia). Każdorazowo jednak, rejestrując się jako bezrobotna albo poszukująca pracy, musi przedłożyć dokument potwierdzający stopień niepełnosprawności [Rozporządzenie Ministra Pracy..., § 5. Ust. 2]⁸. Rejestracja każdej osoby jako bezrobotnej lub poszukującej pracy jest możliwa we właściwym dla niej miejscu zameldowania (stałego lub czasowego) – powiatowym urzędzie pracy, na którego obszarze przebywa.

Aktywność zawodowa a problem bezrobocia osób niepełnosprawnych w Polsce

Zgodnie z wynikami reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) prowadzonego przez GUS w 2012 r. liczba osób niepełnosprawnych prawnie w wieku produkcyjnym wynosiła około 2 mln (dokładnie 1987 tys.), co stanowiło 8,2% ludności w tym wieku.

Uwzględniając tylko dane dotyczące aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w Polsce w roku 2012, zauważamy, że współczynnik aktywności zawodowej wynosił 27,5%⁹, wskaźnik zatrudnienia 23%¹⁰, stopa zaś bezrobocia¹¹ – 16,3%¹². Dla porównania, mierniki te dla populacji wszystkich osób w Polsce kształtowały się w 2012 r. odpowiednio: 72,9%; 65,4% i 10,1%. Bez wątpienia aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych różni się znacząco od aktywności zawodowej ogółu ludności w Polsce, w tym również osób sprawnych [Kobus-Ostrowska 2011, s. 235–253]. Współczynnik aktywności zawodowej

⁷ Inne ograniczenia to: nie uzyskuje miesięcznie przychodu w wysokości przekraczającej połowę minimalnego wynagrodzenia za pracę, z wyłączeniem przychodów uzyskanych z tytułu odsetek lub innych przychodów od środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych; nie pobiera, na podstawie przepisów o pomocy społecznej, zasiłku stałego; nie pobiera, na podstawie przepisów o świadczeniach rodzinnych, świadczenia pielęgnacyjnego lub dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych na skutek wpływu ustawowego okresu jego pobierania; nie pobiera, po ustaniu zatrudnienia, świadczenia szkoleniowego. Dodatkowo osoba niepełnosprawna, aby uzyskać status osoby bezrobotnej, musi zadeklarować chęć podjęcia pracy co najmniej na pół etatu.

⁸ Rozporządzenie weszło w życie z dniem 11.12.2012 r., z wyjątkiem § 2 ust. 1 pkt. 2 i ust. 2 pkt. 2; § 3, § 5 ust. 9–11; § 8 ust. 1 pkt. 2, ust. 3, 8 i ust. 9 pkt. 2; § 9 pkt. 4 oraz § 10 ust. 1 pkt. 2, które weszły w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia, tj. 27.05.2013 r.

⁹ Zgodnie z BAEL współczynnik aktywności zawodowej to procentowy udział aktywnych zawodowo w liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

¹⁰ Według BAEL wskaźnik zatrudnienia to procentowy udział pracujących i bezrobotnych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

¹¹ Zgodnie z BAEL stopa bezrobocia to odsetek osób bezrobotnych wśród aktywnych zawodowo, jeśli spełniają określone warunki. Szerzej zob. [Kwartalna informacja... 2013]

¹² www.niepelnosprawni.gov.pl (dostęp: 21.08.2013).

oraz wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w roku 2012 był prawie trzykrotnie niższy niż ogółu ludności w wieku produkcyjnym, natomiast stopa bezrobocia prawie o połowę wyższa. Zatem z jednej strony znacząca grupa niepełnosprawnych to osoby bierne zawodowo (w 2012 r. stanowili oni około 72,5% osób niepełnosprawnych), z drugiej zaś część tych, którzy wykazują aktywność zawodową, nie może znaleźć pracy i staje się coraz częściej grupą defaworyzowaną na rynku pracy.

Bezwzględne wielkości dotyczące bezrobocia rejestrowanego w Polsce w latach 2007–2012 zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1. Łączna liczba osób bezrobotnych i poszukujących pracy zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w Polsce w latach 2007–2012 (stan na 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ogółem	1 795 933	1 518 161	1 938 856	2 000 249	2 022 377	2 177 563
Osoby niepełnosprawne	92 357	96 577	118 944	123 499	124 238	131 254
Osoby sprawne	1 703 576	1 421 584	1 819 912	1 876 750	1 898 139	2 046 309

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPiPS-01, roczne dane GUS, BAEL za lata 2007–2012 www.niepełnosprawni.gov.pl (dostęp: 22.08.2013).

Analizując informacje zawarte w tabeli 1 warto wskazać, że od roku 2009 w każdej z analizowanych grup odnotowano wzrost liczby bezrobotnych i poszukujących pracy, przy czym niepełnosprawni coraz częściej rejestrowali się w urzędach pracy jako bezrobotni (tab. 2). Pod względem płci bezrobotni niepełnosprawni w Polsce to częściej mężczyźni niż kobiety. Ta sytuacja odmiennie kształtowała się, jeśli w analizie uwzględnimy bezrobotnych ogółem w Polsce. Wówczas w całym analizowanym okresie kobiety przeważały (tab. 2).

Tabela 2. Liczba osób bezrobotnych ogółem, w tym bezrobotnych niepełnosprawnych, zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w Polsce w latach 2010–2012 (stan na 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010		2011		2012	
	ogółem	niepełnosprawni	ogółem	niepełnosprawni	ogółem	niepełnosprawni
Ogółem	1 954 706	100 311	1 982 676	104 663	2 136 815	111 521
K	1 014 792	49 398	1 060 204	52 164	1 099 186	54 386
M	939 914	50 913	922 472	52 499	1 037 629	57 135

Źródło: Jak w tab. 1.

Uwzględniając płeć osób poszukujących pracy, zauważymy znaczną liczebną przewagę mężczyzn, i to bez względu na fakt, czy analizie poddamy osoby niepełnosprawne poszukujące pracy, czy analizowaną grupę ogółem (tab. 3). O ile w roku 2011 odnotowano spadek liczby osób poszukujących pracy w ramach każdej z analizowanych grup, o tyle dane za rok 2012 potwierdzają niestety

pogorszenie się sytuacji i wzrost w Polsce liczby osób poszukujących pracy, a zatem tych, które nie nabyły statusu osoby bezrobotnej.

Tabela 3. Liczba osób poszukujących pracy ogółem, w tym osób niepełnosprawnych, zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w Polsce w latach 2010–2012 (stan na 31 grudnia)

Wyszczególnienie	2010		2011		2012	
	ogółem	niepełnosprawni	ogółem	niepełnosprawni	ogółem	niepełnosprawni
Ogółem	45 506	23 188	39 701	19 575	40 475	19 733
K	20 237	9 358	17 730	7 829	17 852	7 822
M	25 269	13 830	21 971	11 745	22 623	11 911

Źródło: Jak w tab. 1.

Mimo że faktyczny udział osób niepełnosprawnych zarejestrowanych w bezrobociu rejestrowanym oscylował na poziomie tylko 5%, to udział osób niepełnosprawnych wśród wszystkich poszukujących pracy osiągał wartość prawie 50%. A zatem średnio co druga osoba poszukująca pracy posiadała wykazaną prawnie niepełnosprawność.

Dotychczas zaprezentowane informacje potwierdzają, że w badanym okresie systematycznie wzrastała liczba osób niepełnosprawnych rejestrujących się w powiatowych urzędach pracy (por. tab. 1), zarówno w charakterze osób bezrobotnych, jak i poszukujących pracy. Niestety, coraz częściej ani kobiety, ani mężczyźni nie mogą znaleźć zatrudnienia tak na otwartym, jak i na chronionym rynku pracy. Potwierdzają to badania przeprowadzone przez Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, w których wykazano, że oferty pracy kierowane do osób niepełnosprawnych w rzeczywistości nie przystają do ich możliwości, a służą raczej interesom pracodawcy, a zatem mają charakter iluzoryczny [W kierunku reintegracji... 2012, s. 137]. Bezrobotny niepełnosprawny lub niepełnosprawny poszukujący pracy może wybrać co najmniej jedną z dwóch ścieżek: albo się podda i zaprzestanie wykazywania jakiegokolwiek aktywności, albo mimo wielu piętujących się trudności uparcie będzie szukał pracy. Otwarte pozostaje pytanie, czy ma realne szanse na jej znalezienie. Uwzględniając powyższe badania, można stwierdzić, że prawdopodobieństwo znalezienia pracy w Polsce przez osobę niepełnosprawną jest coraz mniejsze. Przyjmijmy jednak, że osoby niepełnosprawne, mimo ogromnych trudności, często natury biologicznej i fizycznej, usilnie pracy szukają. Nie chcą pozostać bierni zawodowo, chociaż nabycie prawa do świadczeń społecznych nie wymusza na nich tej aktywności. Dlaczego jej znaleźć nie mogą?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy określić specyfikę bezrobocia wśród osób niepełnosprawnych. A zatem przyjrzyjmy się cechom społeczno-demograficznym populacji osób niepełnosprawnych. W tym celu w analizach zamieszczonych poniżej uwzględniono stopień niepełnosprawności, wiek, wykształcenie, fakt posiadania kwalifikacji zawodowych lub ich brak, staż pracy, a także miejsce zamieszkania.

Bezrobocie wśród osób niepełnosprawnych w Polsce i w województwie łódzkim – analiza porównawcza

W rejestrach powiatowych urzędów województwa łódzkiego w dniu 31 grudnia 2012 r. znajdowało się łącznie 12 721 niepełnosprawnych deklarujących potrzebę zatrudnienia, w tym 10 782 to osoby ze statusem bezrobotnego i 1939 osoby poszukujące pracy. Dla porównania w roku 2011 w rejestrach PUP-ów było 12 174 osób niepełnosprawnych (z czego bezrobotni to 10 269, a poszukujący pracy 1905 osób), natomiast w roku 2010 odpowiednio 11 972 osób (9978 – bezrobotni, 1994 – poszukujący pracy). Oznacza to, że w roku 2012 zarejestrowało się o 547 osób więcej niż rok wcześniej. Oprócz zmiany w liczbach bezwzględnych, w województwie łódzkim umocniła się niekorzystna tendencja w strukturze osób niepełnosprawnych z punktu widzenia stopnia niepełnosprawności, i to bez względu na fakt, czy analizie poddamy osoby bezrobotne czy poszukujące pracy.

Z danych zamieszczonych w tabeli 4 wynika, że w roku 2012 częściej ofert pracy szukali bezrobotni z lekkim stopniem niepełnosprawności (77%), rzadziej niepełnosprawni wykazujący stopień umiarkowany (22,4%). Odmienna sytuacja występowała w grupie osób, które wprawdzie uzyskały świadczenia społeczne i były w umiarkowanym stopniu niepełnosprawne, ale zakwalifikowane zostały jako osoby poszukujące pracy. Potwierdza to fakt, że osoby te chętniej podejmowały próbę znalezienia pracy.

Jeśli uwzględnimy czas pozostawania bez pracy, wówczas okazuje się, że bezrobotni w Polsce, w tym również w województwie łódzkim, najczęściej pozostawali bez pracy w okresie do 12 miesięcy. Odmiennie kształtowała się sytuacja, jeśli uwzględnimy grupę osób niepełnosprawnych.

W badanym okresie systematycznie wzrastała w województwie łódzkim liczba osób niepełnosprawnych pozostających bez pracy dłużej niż 12 miesięcy¹³. Jednocześnie zwiększał się ich udział wśród bezrobotnych niepełnosprawnych zarejestrowanych na tym terenie. Bez względu na fakt, czy analizy dokonujemy w skali kraju, czy wybranego regionu, każdorazowo udział osób pozostających bez pracy dłużej niż 12 miesięcy był wyższy dla osób niepełnosprawnych. I tak, w roku 2012 stanowili oni ponad 47% osób zarejestrowanych w województwie łódzkim, dla Polski analizowana relacja była niższa i oscylowała około 43%. Dodatkowo, jeśli dane z województwa łódzkiego odniesiemy do informacji zgromadzonych dla Polski, wówczas okazuje się, że niepełnosprawni bezrobotni w Polsce w roku 2012 to 5,5% ogółu bezrobotnych, a w województwie łódzkim stanowili oni 7,1%.

Poddając analizie wiek osób pozostających bez pracy, warto zwrócić uwagę na fakt, że w Polsce najliczniejsza grupa bezrobotnych niepełnosprawnych to osoby w wieku powyżej 45 lat, w przypadku bezrobotnych ogółem największa jest skala problemu wśród osób pomiędzy 18. a 44. rokiem życia.

¹³ Sprawozdania MPiPS-07 oraz [Rynek pracy... 2013, s. 132].

Tabela 4. Struktura bezrobotnych niepełnosprawnych i poszukujących pracy według stopnia niepełnosprawności w województwie łódzkim w latach 2010–2012 (%)

Stopień niepełnosprawności	Bezrobotni			Poszukujący pracy		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Znaczny	0,8	1,0	0,9	11,4	11,8	11,5
Umiarkowany	21,6	21,7	22,4	65,9	66,7	69,0
Lekki	77,6	77,4	76,7	22,6	21,5	19,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: sprawozdania MPiPS-07 oraz [Rynek pracy... 2013, s. 132].

Tabela 5. Struktura bezrobotnych ogółem i bezrobotnych niepełnosprawnych według czasu pozostawania bez pracy w Polsce oraz w województwie łódzkim w latach 2010–2012 (%)

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem			Bezrobotni niepełnosprawni			
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	
Polska							
Pozostający bez pracy – do 12 m-cy	71	65	65	60	57	57	
– powyżej 12 m-cy	29	35	35	40	43	43	
Województwo łódzkie							
Pozostający bez pracy – do 12 m-cy	70,3	64,9	63,0	56,5	54,6	52,7	
– powyżej 12 m-cy	29,7	35,1	35,1	43,5	45,4	47,3	

Źródło: Jak w tab. 4.

Tabela 6. Struktura bezrobotnych ogółem i bezrobotnych niepełnosprawnych według wieku w Polsce oraz w województwie łódzkim w latach 2010–2012 (%)

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem			Bezrobotni niepełnosprawni			
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	
Polska							
18–24	21,9	21,0	19,9	7,2	6,9	6,8	
25–34	29,2	29,3	29,4	14,5	14,4	14,1	
35–44	18,4	18,8	19,6	16,7	16,7	17,1	
45–54	20,3	19,4	18,7	36,2	33,6	31,3	
55–59	8,3	9,1	9,7	20,6	22,3	23,6	
60 lat i więcej	1,9	2,3	2,8	4,8	6,1	7,2	
Województwo łódzkie							
18–24	19,2	18,5	17,3	4,9	4,1	4,2	
25–34	27,5	27,4	27,5	11,5	12,2	11,5	
35–44	18,7	19,4	20,1	15,1	15,8	15,9	
45–54	22,0	21,1	20,1	36,2	33,1	31,9	
55–59	10,1	10,8	11,5	25,6	26,9	27,7	
60 lat i więcej	2,5	2,9	3,4	6,7	7,9	9,1	

Źródło: Jak w tab. 4.

Analizując strukturę bezrobotnych ogółem w Polsce z punktu widzenia wieku, wyraźnie widać, że najliczniejsza grupa bezrobotnych to osoby w wieku 25–34 lat. Dla porównania – wśród osób niepełnosprawnych najliczniej reprezentowaną grupą są bezrobotni niepełnosprawni w wieku 45–54 lat. To sytuacja charakterystyczna tak dla województwa łódzkiego, jak i dla kraju. Dodatkowo uwzględnienie osób niepełnosprawnych w wieku 35–44 lat pokazuje, że bezrobotną jest prawie co druga osoba niepełnosprawna w przedziale od 35 do 54 lat. To sytuacja niezwykle niepokojąca, tym bardziej że – jak zostanie ukazane w tabeli 9 – znacząca część tych osób nie może wykazać się stażem pracy.

Najliczniejszą grupą osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim zarejestrowanych jako bezrobotne były osoby powyżej 45 lat i poniżej 60 lat. I tak na przykład w 2010 r. łącznie było to 6167 osób, a w 2012 r. – 6395 osób¹⁴. Mimo liczebnego wzrostu w analizowanym okresie ich udział kształtował się odpowiednio: w 2010 r. – 41,3%, w 2011 r. – 38,9%, a w 2012 r. – 37,8%. O ile cieszy fakt, że udział osób w wieku 45–54 lat systematycznie się zmniejszał, to trzeba zauważyć, że systematycznie rosła liczba osób bezrobotnych niepełnosprawnych po 55. roku życia. Jednocześnie nadal co trzeci bezrobotny w województwie łódzkim to niepełnosprawny. Porównując dodatkowo liczbę bezrobotnych niepełnosprawnych w wartościach bezwzględnych, okazuje się, że w roku 2012 odnotowano o 433 zgłoszeń więcej niż w innych grupach, co stanowiło ponad połowę nowych rejestracji ogółem w całym badanym okresie. Może to sugerować, że niepełnosprawność nabywana była wraz z wiekiem, często w wyniku wykonywania przez wiele lat pracy w warunkach szkodliwych. Niepokojący jest jednak fakt, że średnio co siódma osoba w wieku od 45 do 59 lat zarejestrowana jako bezrobotna to osoba niepełnosprawna.

Kolejnym kryterium uwzględnionym w analizie jest wykształcenie. Najliczniejszą grupą bezrobotnych w Polsce w latach 2010–2012, zarówno w odniesieniu do osób bezrobotnych ogółem, jak i bezrobotnych niepełnosprawnych, były osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i poniżej – stanowiły one 67,8%. Niestety, w Polsce bez pracy pozostaje również co piąta osoba niepełnosprawna z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym.

W województwie łódzkim najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowiły osoby deklarujące wykształcenie zasadnicze zawodowe i niższe, stanowiły aż 71,1% ogółu osób bezrobotnych niepełnosprawnych. Podobna była sytuacja wśród osób bezrobotnych ogółem – wartość ta kształtowała się na poziomie 57,3%. Analizując strukturę bezrobotnych na terenie województwa łódzkiego z punktu widzenia wykształcenia, można jedynie wykazać, że bezrobotni niepełnosprawni są gorzej wykształceni niż bezrobotni ogółem (potwierdzają to również dane dla Polski). Zauważalny jest jednak pozytywny trend. Otóż w latach 2010–2012 systematycznie wzrastała liczba osób niepełnosprawnych wykazujących wykształcenie co najmniej ogólnokształcące. Jeśli uwzględnimy udział osób niepełnosprawnych w grupie osób bezrobotnych, wówczas w przekrojach Polska a województwo łódzkie zauważymy, że:

¹⁴ Dla porównania wśród bezrobotnych ogółem w województwie najliczniej reprezentowana grupa to osoby w wieku 25–34 lata.

- zmniejszył się udział bezrobotnych niepełnosprawnych z wykształceniem gimnazjalnym wśród bezrobotnych ogółem zarówno w Polsce, jak i w województwie łódzkim;
- mimo wzrostu w wartościach bezwzględnych liczby osób niepełnosprawnych z wykształceniem zasadniczym i niższym, zarówno w kraju, jak i w województwie łódzkim, faktyczne tempo jej wzrostu było słabsze niż ogólnej liczby osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako bezrobotne¹⁵;
- coraz więcej osób deklaruje wykształcenie ogólnokształcące i wyższe bez względu na fakt, czy analizie poddamy dane z województwa łódzkiego czy z Polski, choć każdorazowo wyższy udział deklarowano w skali kraju niż w województwie łódzkim.

Tabela 7. Struktura bezrobotnych ogółem i bezrobotnych niepełnosprawnych według poziomu wykształcenia w Polsce i w województwie łódzkim w latach 2010–2012 (%)

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem			Bezrobotni niepełnosprawni		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Polska						
Wyższe	10,5	11,4	11,7	4,1	4,7	5,2
Policealne i średnie zawodowe	22,0	22,2	22,1	18,7	19,2	19,4
Ogólnokształcące	10,9	10,8	10,6	7,2	7,4	7,6
Zasadnicze zawodowe	28,5	28,0	28,3	34,4	34,3	34,5
Gimnazjalne i poniżej	28,2	27,5	27,3	35,6	34,3	33,3
Województwo łódzkie						
Wyższe	9,8	10,5	10,7	3,1	3,7	3,7
Policealne i średnie zawodowe	20,6	20,6	20,6	17,1	17,5	17,8
Ogólnokształcące	11,9	11,7	11,4	7,0	7,1	7,4
Zasadnicze zawodowe	25,7	25,4	25,5	31,0	32,0	32,3
Gimnazjalne i poniżej	32,0	31,8	31,8	41,8	39,8	38,8

Źródło: Jak w tab. 4.

Dodatkowo uwzględniając kryterium posiadanych kwalifikacji lub ich braku wśród osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim, można wykazać, że zwiększył się udział osób, które posiadały kwalifikacje zawodowe.

Tabela 8. Struktura bezrobotnych ogółem i bezrobotnych niepełnosprawnych według posiadania kwalifikacji zawodowych lub ich braku w województwie łódzkim w latach 2010–2012 (%)

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem			Bezrobotni niepełnosprawni		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Bez kwalifikacji zawodowych	29,9	33,4	32,0	36,2	33,9	32,4
Z kwalifikacjami	70,1	66,6	68,0	63,8	66,1	67,6

Źródło: Jak w tab. 4.

¹⁵ Sprawozdania MPiPS-07 oraz [Rynek pracy... 2013, s. 132]

Analizując grupę osób bezrobotnych, w tym również bezrobotnych niepełnosprawnych, warto zwrócić uwagę na staż pracy. Jeśli uwzględnimy dane zagregowane, a zatem na poziomie kraju, wówczas okazuje się, że tylko co dziesiąta bezrobotna osoba niepełnosprawna nie miała stażu pracy, w województwie łódzkim podobna sytuacja dotyczyła już co piątej bezrobotnej osoby niepełnosprawnej. A zatem porównując dane pozyskane dla Polski z danymi dla województwa łódzkiego, można sformułować następujące wnioski:

- bezrobotni ogółem częściej niż bezrobotni niepełnosprawni wykazywali staż pracy krótszy niż 1 rok, tak w skali kraju, jak i województwie łódzkim;
- dominowali bezrobotni niepełnosprawni wskazujący staż pracy dłuższy niż 10 lat i krótszy niż 30 lat, stanowili bowiem ponad 40% osób w badanej grupie w Polsce i prawie 50% w województwie łódzkim;
- o ile w pierwszym przypadku tak w skali kraju, jak i w województwie łódzkim może to sugerować, że ponad 10% osób niepełnosprawnych nie miało szans pracować nawet przez okres 1 roku, o tyle w drugim przypadku potwierdza się teza, że prawie połowa niepełnosprawnych zarejestrowanych w Polsce jako bezrobotni nabyła niepełnosprawność w wyniku chorób zawodowych w trakcie wcześniej wykonywanej pracy;
- w województwie łódzkim, w przeciwieństwie do danych dla Polski, najmniej liczną grupę stanowili bezrobotni niepełnosprawni bez stażu pracy – ich udział w całym badanym okresie nie przekroczył 6,7%, gdy w tym samym czasie wskazanie dla Polski wynosiło 10,2%.

Szczegółowe informacje przedstawiono w tabeli 9.

Analizując dane w przekroju powiatów oraz miast województwa łódzkiego, warto podkreślić, że najliczniejsza grupa bezrobotnych niepełnosprawnych to mieszkańcy miasta Łodzi. Równie wysoka liczba osób niepełnosprawnych zamieszkuje tereny powiatów piotrkowskiego, tomaszowskiego oraz pabianickiego. Odmiennie sytuacja kształtuje się w powiatach pączęzańskim, brzezińskim i wieluńskim. Należy jednak pamiętać, że duża część terenów wchodzących w skład tych powiatów to tereny wiejskie o znacznie mniejszej liczbie mieszkańców ogółem.

Tabela 9. Struktura bezrobotnych ogółem i bezrobotnych niepełnosprawnych według stażu pracy w Polsce i w województwie łódzkim w latach 2010–2012 (%)

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem			Bezrobotni niepełnosprawni		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Polska						
Do 1 roku	15,1	15,5	15,4	12,3	12,0	11,8
Od 1 do 5 lat	22,3	22,5	22,9	15,4	15,4	15,7
Od 5 do 10 lat	13,3	13,5	14,1	12,9	13,0	13,1
Od 10 do 20 lat	14,8	14,7	14,8	21,8	21,8	21,5
Od 20 do 30 lat	10,6	10,5	10,4	20,8	20,8	20,8
30 lat i więcej	3,2	3,4	3,9	5,6	6,1	6,9
Bez stażu	20,7	19,9	18,6	11,2	10,9	10,2

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem			Bezrobotni niepełnosprawni		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Województwo łódzkie						
Do 1 roku	15,8	15,7	15,6	12,3	11,7	11,3
Od 1 do 5 lat	21,6	21,7	21,9	14,1	14,1	14,1
Od 5 do 10 lat	14,0	14,2	14,9	12,6	13,0	13,4
Od 10 do 20 lat	16,1	16,0	15,9	22,2	22,2	21,9
Od 20 do 30 lat	12,9	12,9	12,7	24,4	25,0	25,1
30 lat i więcej	4,2	4,2	4,6	6,7	7,1	7,5
Bez stażu	15,9	15,3	14,4	7,6	6,9	6,7

Źródło: Jak w tab. 4.

Tabela 10. Struktura bezrobotnych ogółem i bezrobotnych niepełnosprawnych według miejsca zamieszkania w województwie łódzkim w latach 2010–2012 (%)

Wyszczególnienie	Bezrobotni ogółem			Bezrobotni niepełnosprawni		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Wieś	33,8	33,5	33,6	19,2	20,1	20,2
Miasto	66,2	66,5	66,4	80,8	79,9	79,8

Źródło: Jak w tab. 4.

Z danych z województwa łódzkiego dotyczących miejsca zamieszkania wynika, że bezrobotne osoby niepełnosprawne to częściej mieszkańcy miast niż wsi. O ile w roku 2012 w mieście zarejestrowano dwukrotnie więcej bezrobotnych ogółem, to relacja miasto–wieś wśród osób niepełnosprawnych jest znacznie większa. Średnio na jedną osobę niepełnosprawną zarejestrowaną na wsi przypadają cztery osoby niepełnosprawne zameldowane w mieście.

Strumienie napływu i odpływu osób niepełnosprawnych z zasobu bezrobocia w województwie łódzkim

Na zakończenie analizy zwróćmy uwagę na strumienie napływu i odpływu niepełnosprawnych osób bezrobotnych w ramach rynku pracy. To dzięki charakterystyce zmian w zakresie napływu i odpływu można wykazać czynniki determinujące powrót osób niepełnosprawnych do grupy bezrobotnych, a także sytuacje, które umożliwiają im opuszczenie analizowanego zasobu. I tak, w roku 2012 napływ niepełnosprawnych to 14 482 osób, był on wyższy względem danych z roku 2011 o 360 osób. Dla porównania liczba niepełnosprawnych wyłączonych z rejestrów PUP-ów (odpływ) w województwie łódzkim w 2012 r. to łącznie 14 524 osoby. Niepełnosprawni często rejestrują się kolejny raz jako osoby bezrobotne – np. w analizowanym okresie co roku była to grupa około 400 osób. O ile w 2011 r. liczba bezrobotnych niepełnosprawnych zarejestrowanych

po szkoleniach była w porównaniu z rokiem 2010 o 715 osób niższa (co może sugerować rzeczywistą efektywność szkoleń), o tyle rok później w tej samej grupie kolejny raz zarejestrowano 157 osób. Podobna sytuacja miała miejsce w kontekście prac społecznie użytecznych, choć jej rozmiary były znacznie mniejsze. Niepokoi również fakt, że w tym samym czasie systematycznie wzrastała liczba osób niepełnosprawnych starszych – powyżej 50. roku życia – zarejestrowanych w PUP jako bezrobotne. Dane dotyczące napływu osób niepełnosprawnych do grupy bezrobotnych w województwie łódzkim w latach 2009–2012 w liczbach bezwzględnych prezentuje tabela 11.

Tabela 11. Strumień napływu bezrobotnych niepełnosprawnych w latach 2009–2012 w województwie łódzkim (w ciągu 12 miesięcy)

Wyszczególnienie	Strumień napływu				Napływ wzrost/spadek w liczbach bezwzględnych (rok poprzedni)		
	2009	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Ogółem, w tym:	15 266	14 432	14 122	14 482	-834	-310	360
– po raz kolejny	12 734	11 970	12 128	12 659	-764	158	531
– po raz kolejny jako osoba niepełnosprawna	6 350	6 712	7 126	7 560	362	414	434
Długotrwałe	4 340	3 900	4 217	3 436	-440	317	-781
Zamieszkali na wsi	2 937	2 698	2 982	2 960	-239	284	-22
Do 25. roku życia	1 299	1 176	989	1 015	-123	-187	26
Powyżej 50. roku życia	6 675	6 476	6 701	6 898	-199	225	197
Bez kwalifikacji	5 425	4 708	4 428	4 357	-717	-280	-71
Absolwenci	478	450	451	475	-28	1	24
Po szkoleniu	1 189	1 420	705	862	231	-715	157
Po stażu	373	752	572	553	379	-180	-19
Po pracach interwencyjnych	317	934	930	509	617	-4	-421
Po robotach publicznych	273	868	807	433	595	-61	-374
Po odbyciu przygotowania zawodowego w miejscu pracy	126	10	10	7	-116	0	-3
Po pracach społecznie użytecznych	248	326	288	331	78	-38	43

Źródło: Jak w tab. 4.

Analizując dynamikę napływu bezrobotnych osób niepełnosprawnych w kontekście efektywnych form pomocy, warto wskazać, że najwyższą efektywność zgodnie z prezentowanymi danymi wykazywano dla prac interwencyjnych, robót publicznych, a także przygotowania zawodowego w miejscu pracy. Tylko w roku 2009 napływ bezrobotnych osób niepełnosprawnych był w wartościach bezwzględnych wyższy niż ich odpływ. W następnych okresach sytuacja kształtowała się odmiennie. Z pewnością sprzyjała temu większa efektywność programów realizowanych w ramach aktywnych instrumentów rynku pracy.

Z analizy strumienia odpływu osób niepełnosprawnych z zasobu bezrobotnych wynika niezwykle niepokojący fakt, iż:

- z roku na rok coraz więcej osób traciło status bezrobotnej osoby niepełnosprawnej;
- średnio co piąta osoba niepełnosprawna rezygnowała lub nie potwierdzała gotowości do podjęcia pracy, a w roku 2009 nawet co trzecia.

I tak, odpływ w roku 2012 był wyższy od odnotowanego w roku 2011 o 147 osób i spowodowany głównie:

- podjęciem pracy – 4804 osób, tj. o 137 mniej niż rok wcześniej (podobnie jak w przypadku pełnosprawnych wyłączonych do zatrudnienia większość osób niepełnosprawnych podjęła pracę niesubsydiowaną);
- rezygnacją lub niepotwierdzeniem gotowości do pracy (2911 osób – o 348 mniej w porównaniu z rokiem 2011);
- utratą statusu osoby niepełnosprawnej przez 2710 osób (o 451 więcej niż rok wcześniej).

Tabela 12. Strumień odpływu bezrobotnych niepełnosprawnych w latach 2009–2012 w województwie łódzkim (w ciągu 12 miesięcy)

Wyszczególnienie	Strumień odpływu				Odpływ wzrost/spadek w liczbach bezwzględnych (rok poprzedni)		
	2009	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Ogółem, w tym:	13 316	14 478	14 377	14 524	1162	-101	147
z powodu podjęcia pracy:	4 137	4 623	4 941	4 804	486	318	-137
z tytułu pracy subsydiowanej	1 138	1 184	699	820	46	-485	121
na subsydiowanych z PFRON miejscach w ZPCH	36	21	20	9	-15	-1	-11
w ZPCH – na pozostałych stanowiskach	303	240	145	34	-63	-95	-111
prac interwencyjnych	135	125	95	122	-10	-30	27
robót publicznych	261	370	136	199	109	-234	63
podjęcia działalności gospodarczej	191	190	150	203	-1	-40	53
rozpoczęcia szkolenia	824	919	573	716	95	-346	143
rozpoczęcia stażu	415	570	462	689	155	-108	227
rozpoczęcia przygotowania zawodowego w miejscu pracy	24	1	0	0	-23	-1	0
rozpoczęcia pracy społecznie użytecznej	224	277	218	294	53	-59	76
rezygnacji lub niepotwierdzenia gotowości do pracy	4 182	3 727	3 259	2911	-455	-468	-348
utraty statusu osoby niepełnosprawnej	1 553	2 287	2 259	2710	734	-28	451

Źródło: Jak w tab. 4.

W roku 2012 w porównaniu z 2011 wzrosła liczba osób niepełnosprawnych, które skorzystały z aktywizującego wsparcia urzędów pracy: podejmując szkolenia (wzrost o 143 osoby), staże zawodowe (wzrost o 229 osób) czy rozpoczynając pracę społecznie użyteczną. Potwierdza to fakt, że najliczniejszy odpływ bezrobotnych niepełnosprawnych w roku 2012 wynikał z tytułu podjęcia stażu oraz rozpoczęcia szkolenia. Niezwykle ciekawym zjawiskiem jest wysoka efektywność wykazana w zakresie podjęcia przez osoby niepełnosprawne działalności gospodarczej oraz prac interwencyjnych i robót publicznych. W odniesieniu do dwóch ostatnich form wsparcia, w wartościach bezwzględnych żadna z nich w roku 2012 nie objęła więcej niż 63 osoby, a przecież prezentowane dane dotyczą całego województwa, a nie tylko lokalnego rynku pracy. Niepokoii również fakt, że swojej roli nie spełniły ZPCH.

Podsumowanie

Z przeprowadzonej w opracowaniu analizy wynikają następujące wnioski:

- Województwo łódzkie jest jednym z najliczniej zamieszkiwanych przez osoby niepełnosprawne, wobec czego każdorazowo udział niepełnosprawnych wśród osób bezrobotnych ogółem w województwie łódzkim był wyższy niż wskazania dla całego kraju, i to bez względu na wykazany staż pracy.
- Systematycznie wzrastała liczba bezrobotnych niepełnosprawnych w wieku powyżej 55 lat, co potwierdza, że nie tylko na terenie województwa łódzkiego, ale również w Polsce niepełnosprawność nabywana była wraz z wiekiem, często w wyniku pracy w warunkach szkodliwych. Szczególnym tego przykładem jest województwo łódzkie, na którego terenie w latach 70. i na początku lat 80. dynamicznie rozwijał się przemysł chemiczny i włókienniczy.
- Bezrobotni niepełnosprawni są gorzej wykształceni niż bezrobotni ogółem, ponad 70% osób z województwa łódzkiego deklarowało wykształcenie zasadnicze zawodowe i niższe. To niestety efekt zaniedbań w systemie edukacji i zabezpieczenia społecznego. W pierwszym przypadku skutecznie przez wiele lat utrudniano osobom niepełnosprawnym naukę w klasach integracyjnych, spychając ich na margines szkół specjalnych. W drugim otaczano osoby niepełnosprawne protekcyjną opieką i nie stwarzano warunków do aktywizacji zawodowej na otwartym rynku pracy, a działające na przestrzeni lat zakłady pracy chronionej nie były w stanie zapewnić zatrudnienia osobom niepełnosprawnym wchodzącym lub powracającym na rynek pracy.
- Bezrobocia doświadcza co piąta osoba niepełnosprawna z wykształceniem policealnym i wyższym, i to bez względu na obszar badania. To efekt braku rzeczywistego wsparcia dla tej grupy osób na chronionym i na otwartym rynku pracy. Wydaje się, że trud przez nie podjęty nie jest ani doceniony, ani zauważony. A przecież kontynuując naukę, często pokonują swoją niepełnosprawność i osiągają cele znacznie wyższe [Barczyński 2009]. I choć ich

- aktywność jest wzorem dla innych, to zderzenie z rzeczywistością skutecznie utwierdza ich w przekonaniu, że nie warto było ponosić trudu. Ich aktywność pogrążona w bezradności często zamienia się w bierność zawodową.
- Bezrobotni niepełnosprawni bardziej niż pozostali bezrobotni narażeni są na długotrwały stan pozostania bez pracy [Węgrzyn 2004, s. 79–85]. To pogłębia jedynie problem ich ponownej aktywizacji i prowadzi do bierności zawodowej. Uwzględniając fakt, że problem dotyczy co dziesiątej niepełnosprawnej osoby bezrobotnej, która pozostawała bez pracy dłużej niż 12 miesięcy, można wykazać, że tym osobom grozi wykluczenie społeczne. Niezbędne są zatem kompleksowe działania wspomagające ich wejście na rynek pracy [Jaworski 2009].
 - Osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności częściej niż niepełnosprawni z lekkim stopniem zgłaszają się do urzędów pracy na terenie województwa łódzkiego w celu znalezienia pracy. Chcą oni, mimo że nabyli prawa do świadczeń, pozostać aktywni zawodowo. W wielu przypadkach to osoby niepełnosprawne od urodzenia, które mają prawo do renty socjalnej [Kołaczek 2010, s. 235]. Na uznanie zasługują ci niepełnosprawni, którzy mimo nabytego prawa do świadczeń społecznych pracują albo aktywnie pracy poszukują, pragnąc w ten sposób pozyskać dochody na utrzymanie rodziny, zostać docenieni i zauważeni przez innych [*Disability in the Workplace...* 2011]. A zatem są i tacy, którzy przełamując stereotypowe myślenie, usilnie szukali pracy, w nielicznych przypadkach znaleźli ją i realizują swoje zamierzenia [Turner i in. 2011, s. 183–196]. Określenie „nieliczni” ma, niestety, tu pejoratywny wymiar, bowiem realne szanse podjęcia pracy w badanym okresie miała zaledwie co piąta osoba niepełnosprawna określana jako aktywna zawodowo. Można postawić tezę, że przedłużanie czasu poszukiwania pracy właśnie przez osoby z tej grupy bądź wielokrotne ponawianie nieudanych prób jej znalezienia wywołuje poczucie odrzucenia, a następnie izolację w społeczeństwie i niechęć do podjęcia pracy w ogóle. W związku z tym, że jest to pod względem liczby grupa znacząca, ich bierność może być w ciągu kilku lat brzemienna w skutki dla gospodarki [Barczyński 2008a]. Niezbędne jest zatem podjęcie wszelkich działań, aby jak najszybciej mogli znaleźć pracę – albo na chronionym, albo na otwartym rynku pracy [Barczyński 2010].
 - Niepełnosprawni często wracają do rejestru bezrobotnych, mimo że znacząca ich część posiada, jak wykazano, doświadczenie zawodowe. Potwierdza się teza, że pracodawcy nie są zainteresowani zatrudnianiem niepełnosprawnych [Aktywność zawodowa... 2011, s. 15]. Lęk pracodawców determinowany jest niepewnością wsparcia finansowego ze strony państwa oraz licznymi ograniczeniami w zakresie dofinansowania do zatrudnienia niepełnosprawnego pracownika [Jarosiński 2007; Barczyński 2008b]. Przedsiębiorca często obawia się również strat ekonomicznych, przewidując nieobecność niepełnosprawnego pracownika z powodu stanu zdrowia. Niestety, nie docenia on

ani przygotowania zawodowego niepełnosprawnego pracownika, ani jego możliwości kreatywnych [Krawczyńska-Butrym 2006, s. 202].

- Znacząca część osób niepełnosprawnych rezygnuje z poszukiwania pracy lub nie potwierdza gotowości jej podjęcia, tracąc status osoby bezrobotnej¹⁶. Niestety, niechęć do dalszego poszukiwania pracy jest tym silniejsza, im dłuższy był okres ubiegania się o nią. Jeśli dodatkowo niechęć do pracy wiąże się z przekonaniem o ograniczonych możliwościach osoby niepełnosprawnej i kształtowana była przez wiele lat w rodzinie, to z czasem te negatywne doświadczenia utwierdzają osoby niepełnosprawne w poczuciu własnej mniejszej wartości [Aktywność zawodowa... 2011, s. 42].

Bez wątplenia obecna sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy jest trudna. Niezbędne są kompleksowe działania legislacyjne i mentalne wspomagające wejście osób niepełnosprawnych na rynek pracy. Niepełnosprawni to grupa defaworyzowana na rynku pracy, a długotrwały stan pozostawania bez zatrudnienia pogłębia jedynie problem ponownej aktywizacji zawodowej. Bezsilność często zamienia się w bezradność, która jest wstępem do bierności zawodowej osób tej grupy. Potwierdza to fakt, że bezrobocie wśród osób niepełnosprawnych nie jest tylko efektem trudności w odnalezieniu się tej grupy osób na rynku pracy [Disability in the Workplace... 2011], ale także wynika z braku skutecznych rozwiązań w zakresie aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w Polsce.

Bibliografia

- Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w województwie łódzkim, [2011], raport końcowy, Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Łódź, www.obserwatorium.wup.lodz.pl/images/stories/Raporty/raportniepełnosprwup1.pdf (dostęp: 07.09. 2013).
- Barczyński A. [2010], *Uwarunkowania systemowe skutecznej aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych*, w: *Człowiek w pracy i polityce społecznej*, red. J. Szambelańczyk, M. Żukowski, Uniwersytet Ekonomiczny, Poznań.
- Barczyński A. [2008a], *Koszty zatrudnienia osób niepełnosprawnych*, KIG-R, Warszawa.
- Barczyński A. [2009], *Warunki zwiększenia aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych*, „Nasze Sprawy” nr 12.
- Barczyński A. (red.) [2008b], *Zatrudnianie osób niepełnosprawnych – potrzeba, wybór czy nakaz?*, w: *Społeczne korzyści zatrudniania osób niepełnosprawnych*, ZORON, KIG-R, Warszawa.

¹⁶ Zainteresowanie pracą znacząco osłabia również niekorzystna relacja między poziomem świadczeń, które może uzyskać osoba niepełnosprawna, a wysokością dochodów z pracy. Jeśli zarobki nie będą pokrywały trudu związanego z podjęciem pracy (niestety zbyt często niepełnosprawni otrzymują stawki minimalne w gospodarce) i nie będą dla osoby niepełnosprawnej gwarantem stabilizacji finansowej, to nie uznają ich za wystarczające i satysfakcjonujące [Aktywność zawodowa... 2011, s. 84]. Tracą na tym nie tylko sami zainteresowani, ale również gospodarka.

- Brodwin M., Orange L. [2008], *Attitudes toward disability*, w: *Rehabilitation services: An introduction for the human services professional*, ed. J.D. Andrew, C.W. Faubion, MO: Aspen Professional Services Osage Beach.
- Byra S., Parchomiuk M. [2011], *Satysfakcja z pracy u osób niepełnosprawnych o różnym poziomie identyfikacji z zawodem*, „Polityka Społeczna” nr 4.
- Disability in the Workplace: Employers' Organizations and Business Networks* [2011], Working Paper No. 6, International Labour Organization, Genewa. www.ilo.org/newyork/news/WCMS_218243/lang-en/ (dostęp: 29.08.2012)
- Gałęziak J. [2004], *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy krajów Unii Europejskiej*, UKIE, Warszawa.
- Gorajewska D. [2009], *Fakty i mity o osobach z niepełnosprawnością*, Stowarzyszenie Przyjaciół Integracja, Warszawa.
- Jarosiński A. [2007], *Likwidacja barier w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych – doświadczenia projektowe*, „Aktywizacja Zawodowa Osób Niepełnosprawnych” nr 4(12), KIG-R, Warszawa, listopad 2007.
- Jaworski J. [2009], *Praca dla osób niepełnosprawnych w zwalczaniu ich wykluczenia społecznego: ocena polskiego systemu wspierania zatrudnienia osób niepełnosprawnych*, Warszawa, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Kirenko J., Sarzyńska E. [2010], *Bezrobocie, niepełnosprawność, potrzeby*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Kobus-Ostrowska D. [2011], *Economic activity of disabled people and their development opportunities*, w: *Social aspects of market economy*, red. P. Ucieklak-Jeż, Wyd. im S. Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.
- Kończak B. [2010], *Polityka społeczna wobec osób niepełnosprawnych*, IPISS, Warszawa.
- Krawczyńska-Butrym Z. [2006], *Koncepcja niwelowania indywidualnych barier w poszukiwaniu pracy przez osoby niepełnosprawne*, „Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych” KIG-R.
- Kwartalna informacja o aktywności ekonomicznej ludności. Materiał na konferencję prasową w dniu 23 grudnia 2013 r.*, s. 12, www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PW_kwart_inf_aktywn_ekonom_ludnosc_3kw_2013.pdf (dostęp: 25.12.2013).
- Post B. [2003], *Problemy i potrzeby osób niepełnosprawnych w opinii praktyków*, w: *Potrzeby i problemy osób niepełnosprawnych w Polsce (wyniki badań i system monitorowania)*, Oficyna Wydawnicza WSZSW, Warszawa.
- Resnick S.G.; Neale M.S.; Rosenheck R.A. [2003], *Impact of Public Support Payments, Intensive Psychiatric Community Care, and Program Fidelity on Employment Outcomes for People With Severe Mental Illness*, „Journal of Nervous & Mental Disease” No. 191(3).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 listopada 2012 r. w sprawie rejestracji bezrobotnych i poszukujących prac, Dz.U. Nr 12 poz. 1299 z dnia 26 listopada 2012.
- Rynek pracy w województwie łódzkim w roku 2012* [2013], Regionalne Obserwatorium Rynku Pracy w Łodzi, Wydział Informacji, Badań i Analiz WUP, Łódź. www.obserwatorium.wup.lodz.pl/images/stories/Raporty/raportniepelnosprwup1.pdf (dostęp: 24.08. 2013).
- Turner S. i in. [2011], *Career Interests and Self-Estimated Abilities of Young Adults With Disabilities*, „Journal of Career Assessment” Vol. 19.

- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. z 2008 r. Nr 69 poz. 415, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. z 2008 r. Nr 69 poz. 415, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16 poz. 93, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych Dz.U. 2011 r. Nr 127, Nr 127 poz. 721, Nr 171 poz. 1016, Nr 209 poz. 1243 i 1244, Nr 291 poz. 1707 z późn. zm.
- W kierunku reintegracji społecznej – system pracy z osobami niepełnosprawnymi na terenie województwa łódzkiego, mający na celu ich aktywizację społeczną. Raport z badania [2012], Regionalne Centrum Polityki Społecznej, Łódź. www.rcpslodz.pl/Opracowania_i_badania/69/1/ (dostęp: 13.08. 2013)*
- Węgrzyn G. [2004], *Niepełnosprawni na rynku pracy*, „Eukrasia” nr 5.
- WHO [2005]. *Disability, Including Prevention, Management and Rehabilitation*, Fifty-eighth World Health Assembly www.who.int/nmh/a5817/en/ (dostęp: 2.08. 2013).

THE STRUCTURE OF UNEMPLOYMENT AMONG DISABLED WORKERS IN POLAND'S ŁÓDŹ PROVINCE

Summary

The article identifies factors determining unemployment among disabled people in Poland and looks at the specific features of joblessness in this group. The author compares Poland's overall disabled population with the inhabitants of the central province of Łódź according to selected criteria. The analysis is based on reports by the Polish Ministry of Labor and Social Policy (MPiPS-01 and MPiPS-07). The author focuses on Łódź province because this province has had the largest number of disabled people country-wide over the past three years. It also has a high unemployment rate among long-term jobless.

The study shows that the number of disabled jobless aged over 55 is steadily increasing and that more than half the disabled are aged 49–59. There are more men than women among unemployed people with disabilities. What's more, one in three disabled individuals in Łódź province and one in five in Poland as a whole became disabled due to working in hazardous conditions. Unemployed people with disabilities tend to be less well educated than other unemployed – 70 percent have only basic vocational education or less. However, there are also many jobless among disabled with a post-secondary and higher education. The analyzed group is more vulnerable to long-term unemployment than the overall jobless population. Increasingly longer periods of job search and repeated unsuccessful attempts to find employment result in a feeling of rejection and isolation from society, eventually leading to unwillingness to take up work altogether. As a result, the author says, disabled unemployed are increasingly giving up plans to look for work or losing their jobless status after failing to formally confirm their readiness to take a job.

Keywords: disability, professional activation, unemployed, economically inactive

JEL classification codes: J14, J64, J71
